

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Баранов Виталий Вячеславович, к.э.н., доцент кафедры менеджмента, экономики и права, Кировоградская летная академия национального авиационного университета, Украина.
e-mail: vaiss@ukr.net

DATA ABOUT THE AUTHOR

Baranov Vitaly Vyacheslavovich, Ph.D. in Economical Science, Associate Professor of Department of Management, Economics and Law, Kirovohrad Flight Academy of National Aviation University, Ukraine.
e-mail: vaiss@ukr.net

УДК 336:378.3

РОЛЬ ДЕРЖАВИ У СТВОРЕННІ УНІВЕРСИТЕТІВ СВІТОВОГО РІВНЯ

Боголіб Т.М.

Предметом дослідження є політика держави у галузі вищої освіти.

Мета дослідження полягає у визначенні ролі держави у створенні університетів світового рівня.

Методи, що були використані в процесі дослідження. Дослідження базується на діалектичному методі наукового пізнання і системному підході до вивчення передумов виникнення і розвитку університетів світового рівня та ролі в цьому держави. Використані методи аналізу та синтезу, методи узагальнення та порівняння.

Результати дослідження. Досвід країн, де створено університети світового рівня свідчить, що держава повинна забезпечити фінансові і законодавчі умови їх розвитку. Це допоможе університетам успішно конкурувати на міжнародному рівні на ряду із критеріями якості і актуальності освіти. Усвідомлюючи, що Україна переживає економічну кризу в країні, ми проаналізували виклики, ризики і витрати, і показали, що будь-які інвестиції у вищу освіту в короткостроковій і середньостроковій перспективі дадуть віддачу.

Галузь застосування результатів: Міністерство освіти і науки України, Верховна Рада України.

Висновки. В умовах структурної кризи потрібно не обмежувати витрати на вищу освіту, потрібно активніше оптимізувати мережу ВНЗ, а вивільнені кошти вкладати у розвиток університетів світового рівня.

Ключові слова: міжнародна конкуренція, рейтинг університетів, університети світового рівня, високоєфективна діяльність, національна інноваційна система, наукові дослідження, автономія ВНЗ.

РОЛЬ ГОСУДАРСТВА В СОЗДАНИИ УНИВЕРСИТЕТОВ МИРОВОГО УРОВНЯ

Боголіб Т.М.

Предметом исследования является политика государства в области высшего образования.

Цель исследования заключается в определении роли государства в создании университетов мирового уровня.

Методы, использованные в процессе исследования. Исследование базируется на диалектическом методе научного познания и системном подходе к изучению предпосылок возникновения и развития университетов мирового уровня и роли в этом государства. Используются методы анализа и синтеза, методы обобщения и сравнения.

Результаты исследования. Опыт стран, где созданы университеты мирового уровня свидетельствует, что государство должно обеспечить финансовые и законодательные условия их развития. Это поможет университетам успешно конкурировать на международном уровне на ряду с критериями качества и актуальности образования. Осознавая, что Украина переживает экономический кризис в стране, мы проанализировали вызовы, риски и затраты, и показали, что любые инвестиции в высшее образование в краткосрочной и среднесрочной перспективе дадут отдачу.

Область применения результатов: Министерство образования и науки Украины, Верховная Рада Украины.

Выводы. В условиях структурного кризиса нужно не ограничивать расходы на высшее образование, нужно активнее оптимизировать сеть ВУЗ, а высвободившиеся средства вкладывать в развитие университетов мирового уровня.

Ключевые слова: международная конкуренция, рейтинг университетов, университеты мирового уровня, высокоэффективная деятельность, национальная инновационная система, научные исследования, автономия ВУЗ.

THE ROLE OF THE STATE IN CREATING WORLD-CLASS UNIVERSITIES

Bogolib T.M.

The study examines the state policy in the field of higher education.

The purpose of the study is to determine the role of the state in creating world-class universities.

Methods used in the research process. *The study is based on dialectical method of scientific cognition and systematic approach to the study of conditions and development of world-class universities and the role that state. Used methods of analysis and synthesis, methods of generalization and comparison.*

The results of the study. *The experience of countries which have created world-class universities shows that the state should provide financial and legislative conditions for their development. This will help the universities to compete successfully at the international level on a number of criteria of quality and relevance of education. Realizing that Ukraine is experiencing economic crisis in the country, we analyzed the challenges, risks and costs, and showed that any investment in higher education in the short and medium term to generate results.*

The scope of the results: *Ministry of education and science of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine.*

Conclusions. *In the conditions of structural crisis it is necessary not to limit the expenditure on higher education, more should be done to optimize the network of universities, and the freed-up funds to invest in the development of world-class universities.*

Keywords: *international competition, University rankings, world class universities, high activity, national innovation system, scientific research, autonomy of higher education institutions.*

В умовах структурних кризових явищ вища освіта України має вагомe значення у подальшому зростанні її економіки. Університети світового рівня роблять економіку країни високоефективною, конкурентоспроможною, здатною відповідати на виклики фінансово-економічних загроз. Університети світового рівня відіграють велику роль в розвитку регіональної економіки, вони є локомотивами наукових відкриттів і звершень.

Постановка проблеми. Вища освіта має вагомe значення для успішного розвитку будь-якої країни. Революційні зміни технологій, які роблять опору на високий рівень інтелектуальних ресурсів, і пов'язана з цим конкуренція провідних країн світу за такі ресурси стали важливими факторами, які визначають не тільки економіку, але і суспільний і політичний розвиток XXI століття.

У доповіді «Про світовий розвиток на 1998/99 рр», яка була присвячена економіці знань (World Bank, 1999 а), була запропонована загальна аналітична схема переходу країн до економіки, яка базується на знаннях. Важлива роль в ній відведена чотирьом ключовим елементам: адекватній економічній інституційній системі, високорозвинутому людському капіталу, динамічній інформаційній інфраструктурі і ефективній національній інноваційній системі. Освіта займає центральне місце в кожному із чотирьох елементів, на яких базується основна загальна схема, але особливу роль вона відіграє в створенні високорозвинутого людського капіталу і ефективної національної інноваційної системи. Освіта допомагає країнам забезпечити конкурентоспроможність економіки за рахунок підготовки кваліфікованої робочої сили, яка відрізняється високою продуктивністю і гнучкістю, а також за рахунок створення, впровадження і поширення нових ідей і технологій.

Аналіз патентних розробок показує, що саме дослідницькі університети, а не фірми являються носіями наукового прогресу у галузі біотехнології. Університети відіграють життєво важливу роль в розвитку регіональної економіки.

Ступінь дослідження проблеми. Вагомий внесок у наукове обґрунтування ролі держави у створенні університетів світового рівня, значенні і ролі університетів у забезпеченні сталого економічного розвитку зробили українські вчені Т. Боголіб, В. Гейць, О. Крат, Л. Федулова, С. Салига, В. Тропіна, А. Чухно.

Зарубіжні науковці Г. Беккер, Ч. Бексон, І. Дежина, П. Друкер, В. Мау, Т. Шульц, Й. Шумпетер в своїх працях дослідили роль університетів у розвитку економічних систем, їх вплив на випереджальний розвиток.

Проте комплексне дослідження ролі держави в створенні університетів світового рівня в українській науці відсутнє, що і зумовило вибір теми дослідження.

Основні результати дослідження. Відповідно доповіді Всесвітнього банку «Побудова суспільства знань», в якому розглядається внесок освіти в сталий розвиток, високопродуктивні системи освіти охоплюють широкий спектр інституціональних моделей – це не тільки дослідницькі університети, але також політехнічні і гуманітарні ВНЗ, технічні установи із короткостроковими програмами навчання, суспільні коледжі, відкриті університети і так далі, які разом здійснюють підготовку кваліфікованих робітників і службовців, які мають попит на ринку праці.

Кожний тип навчального закладу займає важливе місце у цій системі, і головною турботою держави являється досягнення збалансованого розвитку серед різних складових системи. Навіть в країні із відносним розвитком економіки (наприклад, Чілі) відсутність престижу і недолік якості середньої професійно-технічної освіти підриває здатність задовольнити потреби держави у кваліфікованих працівниках.

У системі освіти дослідницькі університети відіграють ключову роль у підготовці професіоналів, спеціалістів високого рівня, вчених-дослідників, які потрібні для розвитку економіки країни, здатних генерувати знання і створювати національні інноваційні системи. У цьому контексті уряди багатьох країн хочуть бути упевненими, що їх кращі університети дійсно знаходяться в авангарді інтелектуального і наукового розвитку.

У минулому десятилітті термін «університет світового рівня» став привабливою фразою, яка не просто означає поліпшення навчання і досліджень, але і що найбільш важливо, розвиток здатності конкурувати на глобальному ринку освітніх послуг, дякуючи надбанню, адаптації і створенню передових знань. Студенти в наш час прагнуть вступити до самих кращих економічно доступних ВНЗ, а уряди зацікавлені в отриманні максимального прибутку від своїх інвестицій в університети. У зв'язку з цим, визнання навчального закладу на глобальному рівні стає предметом стурбованості для університетів в усьому світі. Парадокс університету

світового рівня, згідно точного і лаконічного спостереження Альтбаха, полягає в тому, що «всі хочуть створити такий університет, проте ніхто не знає, що це таке, і ніхто не знає, як його отримати».

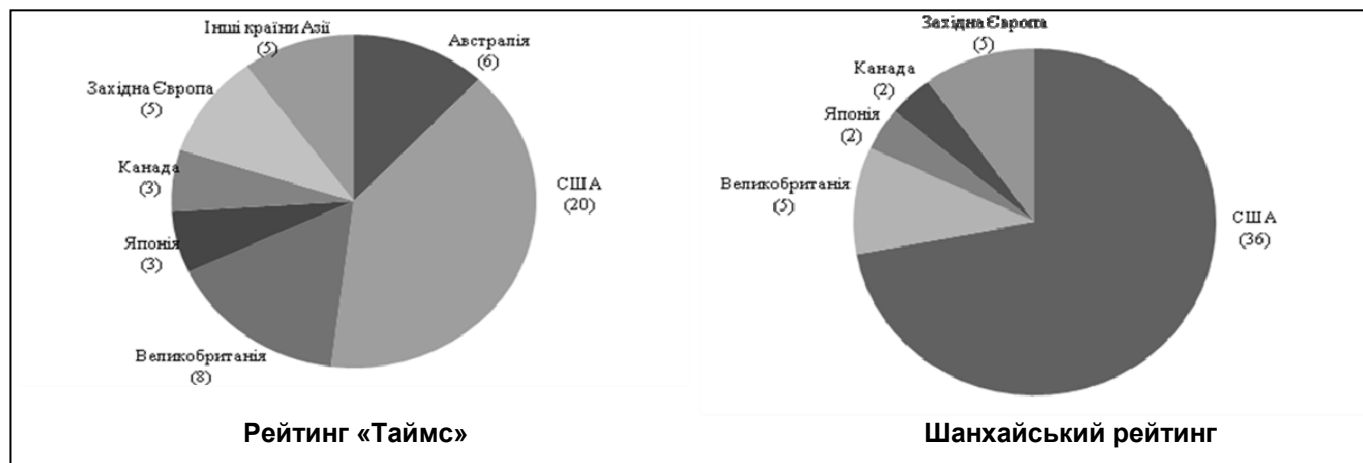
ВНЗ не може проголосити себе університетом світового класу; статус елітного повинен бути підтверджений зовнішнім світом на основі світового визнання. До недавнього часу процес отримання міжнародного статусу базувався на суб'єктивній оцінці, яка ґрунтувалася на переважно репутації ВНЗ. Наприклад, університети Ліги Плюща в США, такі як Гарвардський, Йельський або Колумбійський університет; Оксфорд і Кембридж у Великобританії і Токійський університет традиційно відносяться до ексклюзивної групи елітних університетів, хоч до цих пір не було суворих, науково обґрунтованих критеріїв, які підтверджують їх високий статус за результатами їх діяльності в галузі навчання, наукових досліджень і передачі знань. Головними критеріями є рівень капіталізації та рівень цитованості науковців університету.

Два найбільш повні і всебічні міжнародні рейтинги, які ґрунтуються на бенчмаркінгу ВНЗ різних країн, являються рейтингом університетів світу, підготований «Таймс» у додатку із вищої освіти (THES) і Академічний рейтинг університетів світу Шанхайського університету Цзяо Тун (SJTU).

Щоб співставити навчальні заклади різних країн, дані рейтингових таблиць складаються на основі як об'єктивних, так і суб'єктивних даних, які отримані від самих університетів або із загальнодоступних джерел інформації. До рейтингу «Таймс» включено 200 кращих університетів світу. Вперше рейтинг був представлений в 2004 р. Методика ранжування базується, перш за все, на міжнародній репутації, яка будується на поєднанні суб'єктивних даних (оцінка колег, опитування роботодавців про якість підготовки випускників), кількісні показники (включаючи кількість іноземних студентів і викладачів) і авторитетність викладацького складу (представлена індексом цитованості їх наукових праць).

Шанхайський рейтинговий список (SJTU) складається з 2003 року. Він виділяє 500 кращих університетів світу. Критеріями для оцінки служать виключно об'єктивні показники навчальної і наукової діяльності викладачів, випускників і співробітників. Оцінюються кількість публікацій, посилань і найбільш престижних міжнародних нагород (таких, як Нобелівська премія або Філдсовська медаль).

Більшість університетів, які визнані ВНЗ світового рівня, знаходяться в невеликій кількості країн, переважно західних. У Шанхайському рейтингу тільки Токійський університет виділяється із загальної кількості американських і британських ВНЗ, які входять до числа двадцяти кращих університетів. Якщо розглянути 30-50 університетів, які за шанхайським рейтингом вважаються кращими в світі, всі вони сконцентровані у восьми північноамериканських і західноєвропейських країнах і Японія являється тут одним із виключень. У рейтингу «Таймс» список країн, в якому знаходиться 50 кращих університетів (11 країн), дещо ширший. Крім звичних північноамериканських і західноєвропейських країн до нього входять Гонконг (Китай), Нова Зеландія і Сінгапур (рис. 1).

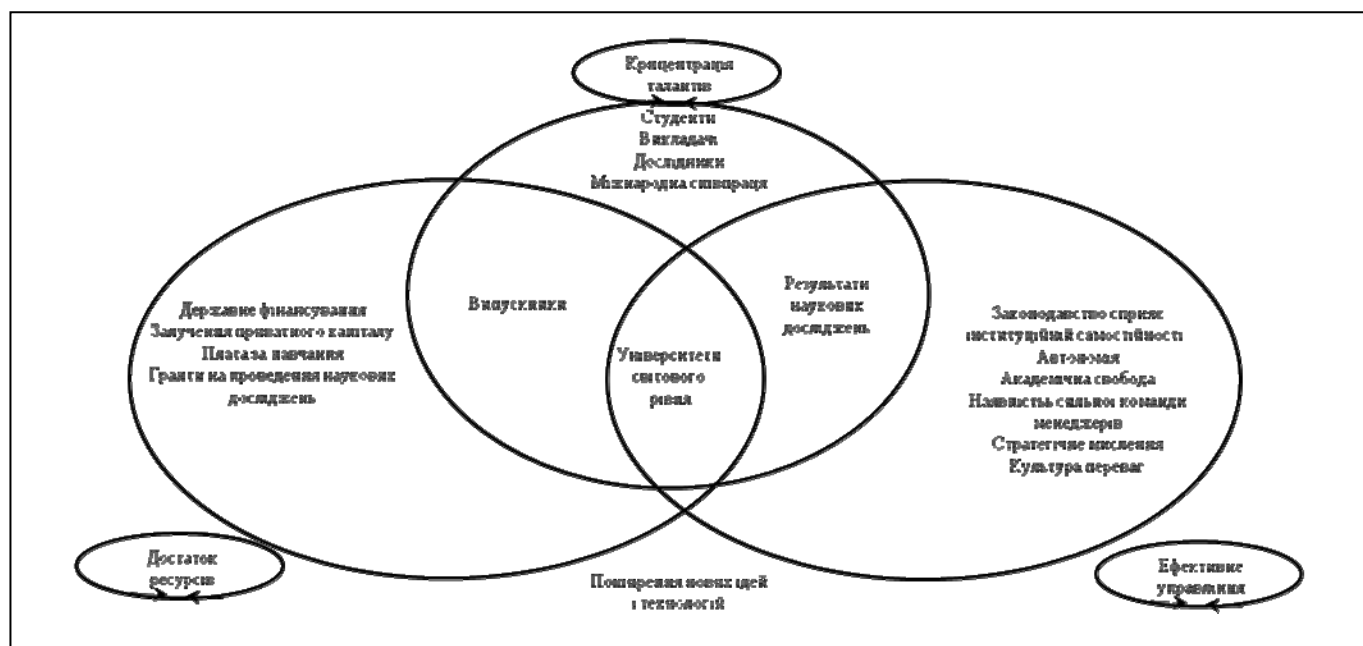
Рисунок 1. Географічний розподіл університетів світового рівня

*Джерела: THES 2013; SJTU 2013

Деяким вченим, які прагнули пояснити, чим відрізняються університети світового класу від звичних, удалося виявити ряд їх базових характерних особливостей: висококваліфікований викладацький склад, видатні результати наукових досліджень, якісне викладання, великі обсяги фінансування із державних і недержавних джерел, наявність високообдарованих студентів, у тому числі зарубіжних; академічна свобода, чітко визначені структури управління і добре оснащені приміщення для навчального процесу, проведення наукових досліджень, адміністративної роботи і (часто) соціального і громадського життя студентів (Altbach, 2004; Khoon et al, 2005; 2012; 2014; Niland 2000, 2007; 2012; 2014).

За результатами останніх досліджень, які проведено спільно університетами Великобританії і Китаю, даний список було доповнено іншими ключовими характеристиками. Цей перелік охоплює широке коло параметрів від міжнародної репутації ВНЗ до таких більш абстрактних понять, які важко піддаються об'єктивній оцінці, як внесок університету в розвиток суспільства.

В основі визначення університету світового рівня, лежать три взаємодоповнюючі один одного три фактори. Це: (а) висока концентрація талантів (викладачів і студентів), (в) достаток ресурсів для створення сприятливих умов навчання і проведення наукових досліджень і (с) структура управління ВНЗ, яка сприяє розвитку стратегічного бачення, інноваціям, гнучкості, яка дозволяє приймати рішення і управляти ресурсами без бюрократичних перешкод (рис.2).

Рисунок 2. Характеристики університету світового рівня: поєднання ключових факторів

*Джерело: Created by Jamil Salmi

Розглядаючи шляхи створення нових університетів світового рівня, потрібно враховувати два взаємодоповнюючі один одного фактори. Перший носить зовнішній характер – це роль уряду на національному і місцевому рівнях і ресурси, залучені для підвищення статусу університету. Другий фактор – внутрішній. Це втілення можливостей самих університетів, ті необхідні процеси змін і кроки, які потрібно зробити для створення університету світового рівня.

У минулому роль держави у формуванні університету світового рівня не являлась вирішальним фактором. Історія університетів, які належать до Ліги Плюща в США, показує, що вони досягли визначних успіхів, перш за все в результаті збільшення власних ресурсів, а не втручання держави. Оксфорд і Кембридж століттями удосконалювались самостійно, об'єм державного фінансування з роками змінювався, але незмінною була значна автономія ВНЗ у всіх сферах діяльності і особливо, що стосується управління, визначення місії і шляхів розвитку університету. Сьогодні університет світового рівня не може бути створений без сприяння суспільства і прямої фінансової підтримки держави. Створення умов для проведення сучасних наукових досліджень вимагає великих капіталовкладень.

Міжнародний досвід дозволяє виявити три основні стратегії, які сприяють створенню університетів світового рівня:

- Уряд може вибрати декілька із існуючих ВНЗ, які мають потенціал для перетворення їх у передові навчальні заклади і надавати їм суттєву підтримку (відбір переможців).
- Уряд може стимулювати існуючі ВНЗ до об'єднання і трансформації в новий університет, який би міг забезпечити синергізм притаманний установі світового рівня (формула гібриду).
- Уряд створює новий університет світового класу із нуля (підхід «чистої долини»).

Кожна країна може розробити стратегію створення університету світового рівня на основі поєднання даних моделей.

Створення університету світового рівня вимагає, перш за все, сильного керівництва, ясного бачення місії і цілей ВНЗ, точно сформульованого стратегічного плану, щоб перетворити це бачення на конкретні цілі і програми.

Університети, спрямовані на досягнення кращих результатів, об'єктивно оцінюють свої сильні і слабкі сторони, можливості росту, розробляють і реалізують плани здійснення діяльності, і все це веде до помітного покращення якості. І, навпаки, університети задоволені своєю діяльністю, добродушно налаштовані, втрачають честолюбний настрій і продовжують працювати за інерцією, не думаючи про майбутнє, в результаті чого все більше відстають від своїх конкурентів в країні і на міжнародному рівні.

На жаль, в глобальних рейтингах кращих університетів світу країни СНД представлені тільки двома російськими ВНЗ, решта університетів держав пострадянського простору, відсутні серед 500 учасників

Шанхайського рейтингу і 200 університетів у Додатку із вищої освіти до газети «Таймс», у той час, як університети США, Великобританії, Японії, Канади, Західної Європи, Австралії представлені великою кількістю університетів.

Міжнародний рейтинг присутності і активності університетів у глобальній мережі Інтернет (www.webometrics.info) також показує значне відставання. Серед 1000 університетів у цьому рейтингу знаходиться лише 5 університетів Російської Федерації, ВНЗ інших країн СНД у рейтингових списках незначаться (2013 рік).

У зв'язку з цим, у наш час уряди країн СНД розробляють стратегічні плани зі створення елітних університетів для подолання такого відставання. Так, російський уряд створює елітні ВНЗ на основі двох перших підходів: через модернізацію існуючих університетів (Московському державному університету імені Михайла Ломоносова і Санкт-Петербурзькому державному університету було надано особливого статусу) і через злиття ВНЗ: у Ростові та Красноярську у результаті реорганізації 5 і 4 існуючих університетів були створені два федеральні дослідницькі університети в 2005 році.

У Казахстані використовується третій підхід: за дорученням Президента країни Н. А. Назарбаєва в Астані створено новий університет світового класу за участю світового банку. Розроблено концепцію університету, його модель базується на структурі кращих дослідницьких університетів світового рівня, яка передбачає автономію та модульність підрозділів. Новий університет відрізняє сучасна інфраструктура, яка відповідає світовим стандартам, включаючи академічні, адміністративні і соціальні об'єкти.

Здійснюється широка співпраця із зарубіжними партнерами: впровадження спільних освітніх програм, залучення зарубіжних викладачів, реалізація наукових проектів, участь партнерів в управлінні університетом. В Україні у 2009 році було створено 9 дослідницьких університетів, зараз їх нараховується 14, на базі існуючих. Затверджено Положення «Про дослідницький університет». Далі формальностей справа не пішла. По-перше, статус дослідницького частина університетів отримали суб'єктивно, не відповідаючи світовим критеріям; по-друге, крім набутого статусу у діяльності даних університетів нічого незмінилось, щоб могло дати поштовх для нової якості вищої освіти і університетської науки в Україні; по-третє, дослідницькі університети не змогли заявити про себе не в Україні, ні в світі. Матеріально-технічна база застаріла, наукові дослідження носять суперсекретний характер, науковий потенціал не завжди представлений своїми науковими доробками у наукометричних базах, фінансування мізерне, грантових програм майже немає, за виключенням Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «КПІ» та Національного університету «Львівська політехніка».

Існує видимість модернізації і видимість прагнення досягти світового рівня. Тільки завдячуючи внутрішній мобілізації зусиль ряд університетів України змогли досягти певних успіхів у рейтингових позиціях. Українській владі необхідно налагодити співпрацю із Світовим банком, щоб забезпечити подальший розвиток елітних університетів. Світовий банк активно співпрацює із урядами країн із економікою, що розвивається і транзитивною економікою. Допомога банку здійснюється у вигляді комбінації консультацій у галузі розробки стратегії, аналізу, технічної допомоги і фінансової підтримки шляхом надання запозичень і кредитів. Це потрібно зробити для того, що відповідати реформам у галузі якісної освіти протягом всього шляху від розробки ідей до їх практичного втілення.

За останні роки все більше країн звертаються до світового банку із проханням допомоги у визначенні основних перешкод, які заважають їх університетам вирости до світового рівня. Світовий банк для допомоги використовує різноманітні поєднання і конфігурації:

- технічна допомога для надання сприяння в (а) визначенні можливих і доступних варіантів; (в) оцінці необхідної кількості елітних університетів і отримання належної фінансової підтримки шляхом аналізу існуючих і прогнозованих фінансових ресурсів; (с) визначення в кожному конкретному випадку специфічної місії і ніші даного навчального закладу; (d) розробка координації із системою третинної освіти, щоб уникнути дисбалансу у розподілі ресурсів;

- допомога і посередництво новим елітним ВНЗ у контактах із зарубіжними ВНЗ і напрацюванні досвіду шляхом участі у міжнародних семінарах і навчально-ознайомлюючих поїздках. До таких форм роботи належить встановлення довгострокових зв'язків із зарубіжними ВНЗ – партнерами, які передбачають методичну і технічну допомогу за роки становлення нового ВНЗ або період перетворення вже існуючого навчального закладу в університет світового рівня. Світовий банк може сприяти політиці діалогу між різними сторонами і партнерами, зацікавленими в тому, щоб надати підтримку новому навчальному закладу;

- фінансова підтримка для проведення попередньої оцінки вартості всіх витрат від складання проекту до створення такого навчального закладу.

У країнах, де вже створено позитивну законодавчу основу і загальну атмосферу сприяння розвитку приватної третинної освіти, в додаток до фінансової підтримки Світового банку використовують також запозичення і гарантії Міжнародної фінансової корпорації (IFC).

«Третинна освіта» цей термін взято із Міжнародної стандартної класифікації, розробленої ЮНЕСКО. В Україні до третинної освіти відносять середню професійну освіту, вищу і післявузівську освіту. Єдиною умовою для цього являється те, щоб цільовий університет або університети створювались або перетворювались на основі державного і приватного партнерства.

Країнам із високим і середнім рівнем доходів така допомога Світового банку не потрібна. Україна має проблеми із фінансовими ресурсами, останні роки витрати на освіту обмежуються лише захищеними

статтями: заробітна плата, нарахування на заробітну плату, комунальні послуги та стипендії. Відсутні видатки на розвиток ВНЗ. Тому співпраця зі Світовим банком є важливою, щоб вирішити проблему престижу українських університетів.

Університети, які займають перші місця в рейтингових списках, – це ВНЗ, які роблять значний внесок у поширення знань через наукові дослідження, викладання за новими навчальними планами і педагогічними методами в умовах, які сприяють даним процесам. Наукові дослідження при цьому стають від'ємною складовою навчального процесу, а випускники досягають значних успіхів.

Немає ніяких універсальних рецептів або магічної формули для «виробництва» університету світового рівня. Національні контексти і інституціональні моделі багатоманітні. Кожна країна сама повинна обрати із різноманітних можливих підходів ту стратегію, яка гармонічно вписується в її можливості і ресурси. Світовий досвід дає параметри, які ключові характеристики повинен мати елітний університет – це висока концентрація талантів, достаток ресурсів і гнучке управління. Існує успішний досвід – від удосконалення або поєднання вже існуючих до створення зовсім нових університетів.

Держава має усвідомлювати, що трансформація університетської системи не може бути ізольованою від інших аспектів розвитку країни. Перспективна стратегія створення університету світового рівня і її реалізація повинні бути скоординованими з (а) загальною стратегією економічного і соціального розвитку країни, (в) поточними змінами і запланованими реформами на більш низькому рівні системи освіти і (с) планами розвитку інших типів організацій третичної освіти, щоб створити інтегровану систему освітніх, дослідницьких установ орієнтованих на сучасні технології.

Потрібно відзначити, що хоч університети світового рівня часто прирівнюються до кращих дослідницьких університетів, є такі установи третичної освіти світового рівня, які не проводять наукових досліджень і не являються університетами у повному розумінні цього слова. Тому країнам, які починають вирішувати задачі створення університетів світового рівня, потрібно враховувати необхідність існування і елітних альтернативних ВНЗ, які повинні задовольнити самі широкі запити суспільства в освіті і навчанні. Зростаючий інтерес до змін результатів навчання на рівні третичної освіти, дискусії з цього приводу – це свідчення визнання того, що переваги – це не просто досягнення визначних результатів видатними студентами, але, ймовірно, і додаткові знання, які надав ВНЗ, відповідаючи на специфічні потреби в навчанні окремих студентів, а вони з року в рік стають все більш різноманітними.

У глобальній економіці знань, в якій кожна країна, незалежно від того, яка вона, індустріальна чи розвиваюча, прагнуть збільшити свою частку економічних ласощів, ажіотаж довкола створення університетів світового рівня значно перевищує реальні потреби і можливості багатьох систем, які не можуть отримати користь від досягнутого рівня в освіті і науці, особливо в найближчій перспективі.

Як у будь-якій індустрії послуг, не в кожній країні потрібні університети світового рівня, поки не будуть задоволені фундаментальні потреби якісної освіти. Дослідницькі ВНЗ світового рівня вимагають великих фінансових витрат, концентрації виключно талановитого людського капіталу і управління, які сприяють якійсь освіті і науковим дослідженням. Багато країн, без сумнівів, виграли б, якщо із самого початку були б спрямовані на удосконалення кращих національних університетів, взявши за зразок ті університети, які створювались у США у XIX столітті на землях, які були надані державою або політехнічні університети Німеччини і Канади. Такі ВНЗ надають особливого значення задоволенню потреб в навчанні і підготовці спеціалістів для свого регіону із врахуванням його економіки і соціально-економічного розвитку. Саме вони можуть зробити більший внесок у сталий соціально-економічний розвиток свого краю, чим ті, що прагнуть досягти світового рівня.

У минулому роль держави у сприянні росту університетів світового рівня не являлась критично важливим фактором. Історія університетів Ліги Плюща в США свідчить про те, що вони досягли значних успіхів в результаті руху вперед, а не спеціальних заходів з боку держави. Така ж картина характерна для Оксфорду і Кембриджу: протягом сотні років вони розвивалися самостійно з різним рівнем державного фінансування, але мали автономію в частині управління, визначення місії і напрямків для удосконалення університетів. Сьогодні не можна створити університет світового рівня без загальної програми державної і суспільної підтримки, хоча б тому, що створення наукових лабораторій обладнаних за останнім словом техніки і ресурсів пов'язано із великими фінансовими витратами.

У статті Альтбаха (Altbach, 2004) описано розмову, яка відбулася наприкінці XIX ст. між Джоном Рокфеллером і Чарльзом В. Еліотом, який був на той час президентом Гарвардського університету. Рокфеллер запитав Еліота про те, що необхідно для створення університету світового рівня. Еліот відповів: «П'ятдесят мільйонів доларів і двісті років». Проте Чиказький університет зміг на початку XX століття досягти цієї мети, за 20 років, витративши на це 100 млн. дол. США.

Професор Альтбах оцінює вартість створення університету світового рівня у наш час уже приблизно в 500 млн. дол. США, насправді ця сума значно більша. Медична школа, створена Корнельським університетом в Катарі у 2002 році, вартувала 750 млн. дол. США (Mangan, 2008). Уряд Пакистану планує витратити не менше 700 млн. дол. США на кожний із нових університетів науки, техніки, технологій, які збираються створити протягом останніх років.

Генеральний план розвитку системи вищої освіти, прийнятий у Каліфорнії на початку 60-х років минулого століття, являється добрим прикладом стратегічного бачення, представленого у вигляді диверсифікаційної

системи. Каліфорнійська система вищої освіти включає широкий спектр установ третичної освіти, які мають міцні адміністративні і академічні зв'язки, систему чітких критеріїв визнання своєї освіти іншими.

У наш час на території штату Каліфорнія знаходиться 474 установи третичної освіти: 145 державних університетів, 109 приватних університетів, а решта навчальні заклади – це суспільні коледжі і організації, які орієнтуються на професійну підготовку. Із них два приватні університети (Стенфордський університет і Каліфорнійський технологічний інститут) і чотири державні (Каліфорнійський університет Берклі, Лос-Анджелеса, Сан-Дієго і Сан-Франциско) займають місця в першій двадцятці Шанхайської рейтингової таблиці.

Вища освіта все більш поділяється на два зовсім різні світи. В одному з них зосереджено елітні школи, які стають все багатшими, так як можуть купити собі будь-які таланти. Уітмен коледж, нова резиденція пристонських студентів, названо іменем Мег Уітмен, топ-менеджера компанії «eBay» і більше нагадує особняк мільярдера, а не студентський гуртожиток. Після того, як випускниця 1977 р. Мег Уітмен пожертувала своїй альма-матері 30 млн. дол., адміністрація університету не економила кошти і дала архітектору Деметрію Порфіріоску повну свободу дій. Вікна кожної студентської кімнати – це трьохстворчаті вітражі, які оброблені червоним деревом. У ідальні стеля висотою в 35 футів оброблена дубом, а сервіровка являє собою «справжні шедеври мистецтва». До того часу, коли було відкрито комплекс в серпні 2007 року, який складається із десяти приміщень вибудованих у готичному середньовічному стилі середньовікового університету, він коштував Пристону 136 млн. дол. або 272 тис. дол. на кожного із 500 студентів, які стали його мешканцями. Екстравагантний Уітмен коледж являється втіленням казкового процвітання елітних приватних університетів США.

Навіть у самих багатих країнах ОЕСР тільки невеликій кількості ВНЗ вдається досягти такої концентрації самих успішних учених, професорів, студентів, умов і ресурсів, які служать передумовою до отримання статусу дослідницького університету світового рівня.

У США, наприклад, де сьогодні в секторі третичної освіти здійснюють діяльність більше 5000 ВНЗ, тільки 30 можна визначити кращими в світі, у Великобританії – лише 10, а в Японії – менше 5. Недавні дослідження, проведені в США, виявили тенденцію, яка існує у ВНЗ: у кращих університетах відбувається нагромадження капіталу, це дозволяє їм інвестувати значні суми у науково-дослідницьку діяльність, обладнувати сучасні лабораторії новітніми засобами, виходити на провідні позиції в науковому середовищі, тим самим заохочуючи студентів і викладачів.

Китайський уряд прагне до створення системи вищої освіти світового рівня, і всі нещодавні реформи в цій галузі спрямовані на досягнення цієї мети. У 1993 році уряд країни прийняв документ «Основні напрямки в галузі реформування і розвитку системи освіти», який, крім всього іншого, передбачає нарощування потенціалу 100 ключових університетів, які проводять високоякісну підготовку за спеціалізованими програмами. У 1998 році президент Китаю Цзян Цземін оголосив про намір уряду створити університети світового рівня, чітко орієнтовані на прогрес і інновації в науці і техніці. З тих пір державне фінансування третичної освіти зросло більш як у два рази, досягнувши у 2003 році 10,4 млрд. дол. США, у 2013 році 20,4 млрд. дол. США, в 2015 році – 25,2 млрд. дол. США, що складає 1% ВВП країни.

Декілька кращих університетів отримали гранти на підвищення інституціональної якості у рамках Проекту-985, який відображає усвідомлену стратегію концентрації ресурсів у декількох ВНЗ із найбільшим потенціалом для досягнення успіху на міжнародному рівні.

У наш час китайські університети витрачають мільйони доларів на залучення китайських викладачів і учених китайсько-американського походження, які отримали освіту за кордоном і визнані на міжнародному рівні, на створення сучасних лабораторій для природничих наук і технологій. Стратегія полягає в тому, щоб залучити вчених-зірок першої величини, оточити їх своїми талановитими студентами, надати їм академічну свободу і забезпечити заробітною платою, конкурентною на ринку праці, передбачивши інші нематеріальні стимули. У зв'язку із низькою вартістю праці, витрати на структурні перетворення у Китаї в десять разів нижчі, чим у розвинутих індустріальних країнах. Все це відбувається в умовах фінансової самостійності, значного повернення витрат і інтенсивного прагнення до підвищення досвіду в управлінні на всіх рівнях університетського керівництва.

Проте такий підхід не буде успішним в країнах, де історично сформовані структури управління не були б радикально переглянуті і реорганізовані, в іншому випадку вони будуть заважати виникненню університетів світового рівня. Досвід Малайзії і Сінгапуру являється яскравим прикладом цьому. Малайзійський університет і Національний університет Сінгапуру (NUS) мають загальні культурні і колоніальні джерела, оскільки Сінгапур був однією із провінцій Малайзії (у перші роки набуття незалежності від британців), але в подальшому їх історія розходиться. На момент отримання незалежності Малайзійський університет складається із двох навчальних комплексів: один знаходився в Куала-Лумпурі, а другий – у Сінгапурі. У 1980 році останній об'єднався із Нан'ямським університетом, у результаті чого з'явився Національний університет Сінгапуру. Малайзійський університет із самого початку розвивається як флагманський університет Малайзії. Сьогодні у всіх міжнародних рейтингах NUS належить до університетів світового рівня (у рейтинговому списку «Таймс» він займає 19-те місце), а Малайзійський університет, який став двохрівневим дослідницьким ВНЗ бореться за покращення своїх позицій у рейтингу (сьогодні він займає 192-е місце). Вивчаючи різні шляхи розвитку цих двох навчальних закладів, можна відзначити декілька факторів, які, ймовірно, заважають можливості Малайзійського університету удосконалюватися і

оновлюватися за прикладом NUS: ряд обмежень у правилах прийому, недостатнє фінансування і жорстко регламентоване міграційними службами залучення на роботу вчених і викладачів із-за кордону.

Політика найбільшого сприяння, яка здійснюється урядом Малайзії відносно дітей корінних малайців (буміпутра), відкриває перед ними великі можливості. Питома вага студентів-малайців складає 52 % всього населення Малайзії, з початку 70-х і до кінця 80-х років вона зросла із 30 % до двох третіх. Питома вага студентів-китайців за цей же період зменшилась із 56 % до 29 %.

Недолік такого підходу пов'язаний з тим, що університет не може сам відбирати студентів і приймати тільки самих кращих і самих здібних дітей в країні. Велика кількість талановитих студентів із сімей китайців і індійців не мають права навчатися в кращих малайзійських університетах і вимушені отримувати освіту за межами країни. Таким чином, Малайзія втрачає значну частину талановитої молоді.

У додаток до обмежень, які поширюються на населення власної країни, міністр вищої освіти Малайзії запровадив обмеження на частку іноземних студентів, які зараховуються до державних ВНЗ за програмами бакалаврату, їх може бути не більше 5 %.

Між тим, частка студентів-іноземців у NUS складає до 20% серед тих, хто отримує диплом бакалавра, і 43% серед студентів, магістратури. NUS виділяє кошти на гранти для таких студентів, оскільки основною причиною для залучення міжнародних студентів служать не фінансові інтереси, характерні для університетів Великої Британії і Австралії, а можливість збагатити студентський контингент талановитою молоддю.

NUS вдається також мобілізувати вдвоє більше фінансових ресурсів, чим Малайзійському університету (річний бюджет в розмірі 205 млн. дол. США проти 118 млн. дол. США відповідно) за рахунок комбінації розподілу витрат, доходів від інвестиційної діяльності, пожертв і державних коштів. Успішний збір коштів у NUS за рахунок благодійних зборів і пожертв багато в чому виявляється результатом урядової програми із виділення грантів. Ця програма, прийнята в кінці 1990-х стала частиною ініціативи «Думаємо про школи – навчаємо націю», за якою гранти на навчання видавалися кожному третьому, а в наш час їх отримує будь-який студент, що подав заяву. У результаті чого витрати NUS і університету Малайзії на одного студента склали в 2006 р. 6300 дол. США і 4053 дол. США, у 2013 році 10200 дол. США і 6850 дол. США відповідно.

У Малайзії діють нормативні акти, які регулюють діяльність державних установ, і жорсткі фінансові обмеження, із-за яких важко, або навіть не можливо створити гідні умови оплати праці для залучення найбільш компетентних професорів і вчених, особливо іноземних. NUS, навпаки, не зв'язаний із подібними обмеженнями в законодавстві. На початку 2000-х років у Сінгапурі був здійснений проект реформи державної служби PS21, метою якого стало досягнення культури якості, удосконалення і інновацій у всіх державних установах включаючи два університети. Сьогодні NUS може залучати кращих вчених і професорів зі всього світу, оплачувати їх роботу по самих високих ставках, створювати стимули для підвищення якості їх роботи і здорової конкуренції, утримувати в себе самих кращих і талановитих. Саме так NUS вдалося залучити до роботи досить велику кількість самих кваліфікованих учених із Малайзії.

Виходячи із зазначеного, держава повинна створити такі фінансові і нормативні умови, які дозволять і допоможуть університетам успішно конкурувати на міжнародному рівні на ряду критеріїв якості і актуальності освіти, які являються загальними критеріями для оцінки діяльності ВНЗ, включаючи репутацію і нагороди, частку іноземних студентів і викладачів, гранти на проведення досліджень.

Одним із способів досягнення цього являється надання університетам права на автономію і самостійність у прийнятті управлінських рішень. Інший спосіб – це фінансування, яке базується на оцінці результатів діяльності, і запровадження пільгового оподаткування, що дозволить компаніям і філантропам робити пожертви ВНЗ, не обкладаючи їх податками. Добрі приклади такого роду можна знайти у США та Індії.

Важливим у створенні університету світового рівня являється ефективне лідерство і стратегічне бачення навчального закладу, який претендує на статус університету світового рівня. Другим елементом являється належне дотримання всіх планів і дій, які передбачені для досягнення цієї мети. Особливої уваги заслуговує стратегія інтернаціоналізації ВНЗ.

Створення університету світового рівня вимагає, перш за все, сильного керівництва, чіткого представлення про місію і цілі навчального закладу, добре сформульованого плану, у поєднанні із яким ця уява буде реалізована у конкретних програмах. На рис. 3 ми зробили спробу показати, чим різниться динаміка розвитку університету, який йде шляхом оновлення від шляху застою тих ВНЗ, які не бажають або не можуть відповісти на виклики, які стоять перед ВНЗ.

Університети, які прагнуть до досягнення кращих результатів, об'єктивно оцінюють свої сильні сторони, виділяють сфери, в яких можна досягти покращення, ставлять перед собою нові цілі, а потім розробляють і реалізують нові плани, які приводять до підвищення якості і ефективності їх діяльності. Але є ВНЗ, які задоволені своєю роботою. Наприклад, університет Сан-Паулу. У них відсутні честолюбні прагнення, вони не прагнуть змінюватися, розрив між ними і діяльністю їх конкурентів у країні та за кордоном стає все помітнішим.

Недавні дослідження у галузі лідерства у ВНЗ, які були проведені в університетах, що досягли значних успіхів у своїй діяльності показали, що їх керівники мають добрі лідерські якості і успішну наукову кар'єру. Для розробки амбіційного стратегічного бачення майбутнього університету і його ефективного здійснення на практиці, президент університету, віце-президент або ректор повинні повністю усвідомити суть, стержень призначення університету і вміти доповнити бачення і втілення стратегії необхідними функціональними навиками.

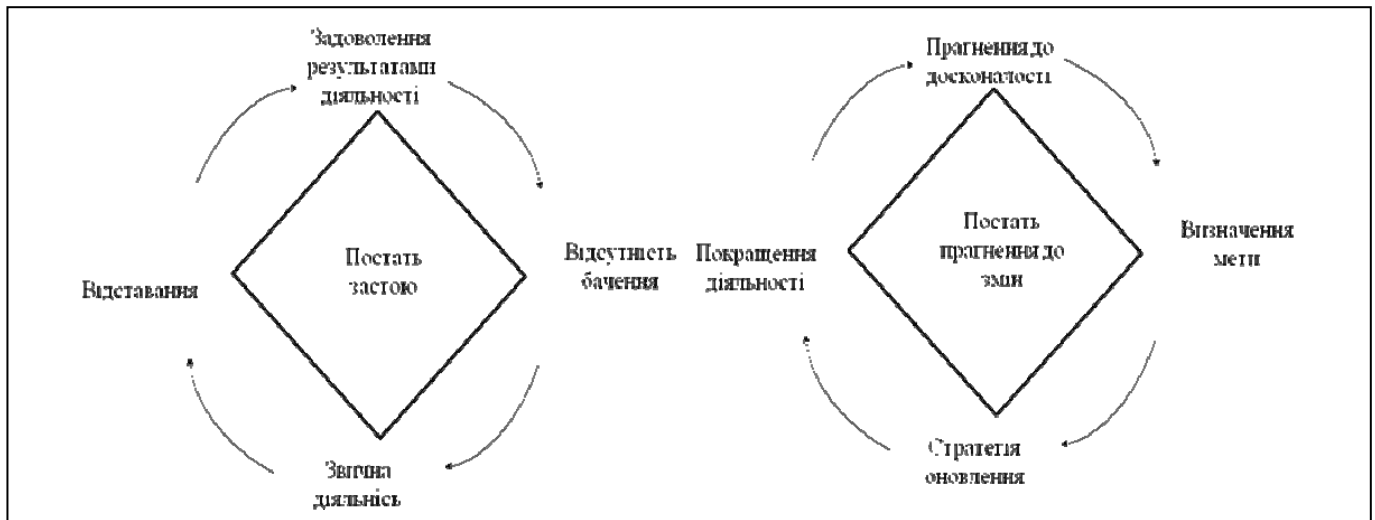

Рисунок 3. Постаті застою і прагнення до змін

Приклад університету Лідса у Великобританії являється яскравою ілюстрацією того, як прихід нового керівника у 2003 році ознаменував початок свідомого прагнення до змін для зламу тенденцій застою шляхом чітко спланованих і реалізованих на практиці стратегічних перетворень. Швидке збільшення кількості студентів (другий за величиною університет у Великобританії) призвело до розладу між академічними і дослідницькими цілями університету, у зв'язку з чим відбулося зменшення доходу, отриманого від виконання науково-дослідницьких робіт і погіршення їх результатів. Новий ректор університету зіткнувся із рядом складних задач, для яких потрібно було знайти рішення. Самою гострою з них було створення почуття необхідності змін в усього колективу університету і досягнення переконаності, що в супереч давній традиції автономності окремих викладачів і підрозділів, викладачів і співробітників повинні згуртуватися для досягнення загальної мети.

Шляхом вирішення стратегічних завдань, університет досяг за 10 років місць у рейтингових списках і поставив собі за мету до 2015 року шляхом інтеграції наукових досліджень і навчання зайняти місце серед 50 кращих університетів світу. Поставленої мети університет досяг.

Важливим елементом стратегічного бачення являється вибір тієї ніші на ринку освітніх послуг, яку ВНЗ прагне зайняти і максимізувати свої порівняльні переваги. При цьому, потрібно зрозуміти, що будь-який університет – навіть світового рівня – не може досягти переваг відразу в усіх галузях. Наприклад, Гарвардський університет, широко визнаний університет, номер один у всьому світі, не може бути першим із усіх навчальних дисциплін, що викладаються в ньому. Серед його сильних сторін особливо відзначаються його досягнення в галузі економіки, медицини, освіти, політичних наук, права, бізнесу, англійської мови, історії. Таким чином, розробка стратегії і концепції розвитку полягає частково у визначенні галузей, в яких навчальний заклад хоче і може зайняти ведучі позиції. Деякі ВНЗ світового рівня, наприклад, індійські технологічні інститути спеціалізуються тільки в декількох технічних дисциплінах. Лондонська школа економіки і політології відома своїми видатними успіхами у галузі економіки, соціології, політології і антропології. Хоч швейцарські університети і не входять до числа 50-ти визначних університетів світу, Школа готельного бізнесу у Лозанні, єдиний навчальний заклад в Європі, акредитований Асоціацією шкіл і коледжів Нової Англії, який вважається однією із кращих в світі зі свого профілю, поруч із Коледжем готельного бізнесу Університету Невади і Школою готельного бізнесу Корнельського університету.

Навчальним закладам, які прагнуть стати університетами світового рівня, не обов'язково копіювати і повторювати те, що робиться у провідних ВНЗ. Перед ними відкриті різні шляхи до інновацій.

Час являється одним із важливих факторів, які потрібно враховувати у стратегічному плані ВНЗ, який прагне стати університетом світового рівня. Культуру переваг неможливо запровадити за один день. Необхідно добре планувати послідовність змін і знайти точне співвідношення між кількісними задачами, щоб уникнути хвороби зростання, з якою зіткнулися китайські ВНЗ.

Важливо, відзначити, що розробка концепції розвитку і стратегічне планування не являються життєвими завданнями. У висококонкурентному середовищі найбільш успішними організаціями, як і в бізнесі, так і в світі являються ті, які ставлять перед собою нові задачі в прагненні знайти кращі, найбільш ефективні способи задоволення потреб клієнтів. У кращих університетах інтелектуальний капітал постійно поновлюється, тому їх діяльність ніколи не набуває статичного характеру. Самі успішні ВНЗ не покладаються на минулі досягнення, вони завжди прагнуть до удосконалення.

Чотири університети Російської Федерації – Санкт-Петербурзький державний університет (СПбДУ), Московський державний технічний університет (МДТУ) ім. Баумана, Новосибірський державний університет (НДУ) і Російський університет дружби народів (РУДН) покращили свої позиції у міжнародному рейтингу кращих університетів світу QS World University Rankings.

У 2015 році 5 університетів України у QS World University Rankings зайняли місця серед 800 кращих університетів: Київський національний університет імені Тараса Шевченка – 421 місце; Харківський національний університет імені Каразіна – 481 місце; Національний технічний університет «КПІ» - 551 місце; Сумський державний університет – 651 місце; Національний технічний університет «ХПІ» - 701, до рейтингу увійшов також Донецький національний університет. Потрібно відзначити, що успіху університети досягли без належної державної підтримки.

У попередні роки, в топ-300 фінального списку увійшли два російські ВНЗ, Московський державний університет імені Ломоносова (МДУ) і Санкт-Петербурзький державний університет (СПбДУ) які зайняли відповідно 120 і 240 місця відповідно. В топ-700 другий рік займають місця 14 університетів РФ, ще 4 знаходяться у восьмій сотні.

МДУ імені Ломоносова із 2010 року щорічно втрачає свої позиції в рейтингу QS (93-є місце, 112-е, 116-е й 120-е). Університет більш не входить до першої сотні світових університетів, не дивлячись на зусилля його співробітників і заклики влади.

МДУ не має проблем в академічній репутації, тут постійно йде зростання; не у співвідношенні студентів і викладачів. Проблема із відгуками роботодавців та індексом цитування. У МДУ ці показники із року в рік знижуються.

У 2013 році у рейтинг увійшли Московський фізико-технічний інститут (441 – 450 місце), Санкт-Петербурзький державний політехнічний університет (451 – 460) і Південний федеральний університет (601 – 650). До топ-700 наблизився Воронежський державний університет.

У Російській федерації на підтримку провідних університетів було виділено 9 млрд. руб. для їх розвитку. 18 березня 2013 року було підписано Постанову Кабінету Міністрів РФ «О мерах господдержки вузов РФ в целях повышения их конкурентоспособности среди мировых научно-образовательных центров».

На розкрутку російських ВНЗ у 2014 році виділено 21 млрд. руб., у 2015 буде виділено – 24 млрд. руб. При цьому університети, які протягом року не зможуть виконати умови із підвищення показників конкурентоспроможності, наступного року будуть позбавлені субсидій.

Для координації роботи у даному напрямку створено спеціальну раду із підвищення конкурентоспроможності. Новий орган розробив вимоги для відбору ВНЗ, які в підсумку отримають фінансування. Субсидії розподіляються на конкурсній основі.

Кошти спрямовані на залучення у провідні ВНЗ молодих співробітників, а також на реалізацію програм академічної діяльності як на внутрішньо російському, так і на міжнародному рівнях.

У опублікованому в березні 2013 року репутаційному рейтингу ВНЗ світу російські навчальні заклади були представлені у топ-100 тільки МДУ.

У жовтні 2012 року було опубліковано рейтинг кращих ВНЗ світу, складений агентством Thomas Reuters і газетою Times, російських ВНЗ не було серед 200 кращих. МДУ зайняв тільки 214-е місце.

10 вересня 2013 року було опубліковано компанією QS список 800 кращих університетів світу. До нього увійшли 4 українські університети: Київський національний університет імені Шевченка (441 – 450 місця); НТУ «Київський політехнічний інститут» (601 – 650 місця); Донецький національний університет (701 – 800 місця).

Українські університети не входять до провідних рейтингів світу «Таймс» та Шанхайський рейтинг. В Україні нараховується 334 ВНЗ III та IV рівнів акредитації, 116 мають статус національного, 14 дослідницьких університетів. Надмірно велика кількість ВНЗ, не дозволяє забезпечити їх належне фінансування. У посткризовий період фінансові ресурси для розвитку ВНЗ не виділялися, останні два роки ВНЗ маючи власні кошти (позабюджетні) не можуть їх використати через регуляторну діяльність Державної казначейської служби України.

Експертна оцінка діяльності ВНЗ носить формальний характер, убогість стала головною ознакою багатьох ВНЗ України. Статус національного університету не є гарантом якості освітніх послуг, його розвитку, наявності талановитих студентів та викладачів, належної матеріально-технічної бази, цитованості вчених тобто їх міжнародного визнання. Статус дослідницького частина університетів отримала завдяки своїм політичним уподобанням, тому в основі своєї діяльності нічого дослідницького вони не мають.

Вища освіта України має потужний науковий потенціал 69,3 тис. кандидатів наук, 13,9 тис. докторів наук, 46,7 тис. доцентів і 12,5 тис. професорів.

Для інноваційного оновлення національної економіки, регіональних економік Україна повинна використати науковий потенціал університетів, водночас забезпечити умови для створення і розвитку університетів світового рівня.

Університети на сучасному етапі мають суттєвий вплив на стан національної економіки, проте університети не повністю виконують свою місію в економічному розвитку країни, не досягли відповідного рівня у світі.

Відомий економіст І. Мозес зазначив: «Університети должны способствовать процветанию, обогащению общества, культуры и экономики. Выполняя свою роль хранителей, создателей и распространителей знаний, университеты способствуют обогащению людей и общества, частью которого они являются. Они должны стремиться поставить свой интеллектуальный потенциал на службу общества».

Україна має крокувати вперед у плані модернізації вищої освіти, забезпечувати підтримку університетів, які б могли стати університетами світового рівня.

Для цього недостатньо декларацій, потрібно робити дієві кроки. У березні 2010 року була прийнята нова європейська стратегія економічного розвитку на найближчі 10 років – «Європа 2020»: стратегія розумного, сталого, всеохоплюючого зростання», яка визначила основні напрямки виходу із кризи, а саме: розумне зростання (розвиток економіки, яка базується на знаннях і інноваціях); стале зростання (створення економіки, яка базується на доцільному використанні ресурсів, екології, конкуренції); всеохоплююче зростання (сприяння зайнятості населення, досягнення соціальної і територіальної злагоди).

Важливого значення набуває нова рамкова програма «Горизонт 2020», яка вступила в дію з січня 2014 року. Нова програма «Горизонт 2020», об'єднує в собі рамкові програми ЄС із наукових досліджень, розробок, конкурентоспроможності і інновацій, а також Європейський інститут інновацій і технологій. Пріоритет буде надано високоєфективним технологіям – еко, нано, біо і інфо-технологіям, які будуть спрямовані на вирішення соціальних і глобальних проблем («зелена» енергетика, транспорт, зміни клімату і старіння населення).

Україна маючи вагомий науковий потенціал університетів має долучитися до участі в реалізації стратегії «Європа 2020» та рамкової програми «Горизонт 2020», адже це певні фінансові можливості для університетів, для України це крок до конкурентоспроможності ВНЗ.

Україна підписала політичну угоду про асоціацію з Європейським Союзом, у цьому контексті потрібно забезпечити підготовку законодавчих документів освітньої та наукової галузі, які б відповідали європейським стандартам, особливо в частині фінансування вищої освіти і науки, на освіті і науці не можна економити, адже саме ці галузі забезпечують економічне зростання розвинутих країн світу. Адаптація світового і наукового законодавства до європейського при підписанні економічної складової про асоціацію України з ЄС дозволить забезпечити кооперацію української освіти і науки із виробничим потенціалом ЄС, позитивно вплинути на конкурентоспроможність національної економіки.

Висновки. Високорейтингові університети – це такі заклади, які роблять значний внесок у розвиток і поширення знань завдячуючи проведенню випереджальних наукових досліджень; викладанню із застосуванням найбільш інноваційних програм і педагогічних методів; вони впроваджують науково-дослідницьку діяльність в якості невід'ємного компонента навчального процесу; готують конкурентоспроможних спеціалістів, які досягають значних успіхів не тільки в навчанні, але і, що найбільш важливо, після закінчення ВНЗ. Ці конкретні досягнення у поєднанні із визнанням успіхів ВНЗ міжнародною громадськістю виводять університет на рівень університету світового класу.

Немає єдиного універсального рецепту або магічної формули «виготовлення» університету світового рівня. Досить різноманітні національні особливості і інституціональні моделі. Кожна країна із всього різноманіття шляхів розвитку повинно обрати саме ту стратегію, яка найбільш відповідає її потенціалу і ресурсам. Міжнародний досвід дає немало прикладів ключових характеристик таких університетів (висока концепція талантів, велика кількість ресурсів і гнучка система управління) і успішних підходів до їх становлення (модернізація або злиття існуючих ВНЗ, створення нових університетів).

Недивлячись на загальний настрій або наявність об'єктивних умов, створення університету світового класу – це тривалий процес. І неважливо, скільки грошей вкладено, швидких результатів від даної спроби чекати не варто. Досягнення мети створення культури переваги і отримання результату триває багато років і потребує постійних затрат сил і уваги всіх зацікавлених сторін як внутрі університету так і за його межами. Більше того, процес перетворень вищої освіти не може відбуватися ізольовано від суспільства. Довгострокова стратегія створення університету світового рівня і її практичну реалізація повинні бути тісно координовані із (а) генеральною стратегією соціально-економічного розвитку країна; (в) змінами, які відбуваються і запланованими реформами на більш низьких рівнях системи освіти; (с) планами розвитку других планів установ третичної освіти, щоб сформувати інтегровану систему навчальних закладів, у яких навчальний процес поєднується із дослідницькою діяльністю і орієнтований на нові технології.

Список використаних джерел

1. 2010 «A World-Class Country without World-Class Universities». *Academe* 90. – [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://www.aaup.org/AAUP/pubsres/academe/2010/JF/Feat/altb.htm>
2. 2011 «A World-Class Country without World-Class Higher Education: India's 21 st Century Dilemma». *International Higher Education* (40, Summer): 18-20 Retrieved April 10, 2011, from. – [Електроний ресурс] – Режим доступу: http://www.bc.edu/bc_org/soe/cihe/newsletter/ihe_pdf/ihe40.pdf
3. *Business Week*. 2012 «The Dangerous Wealth of the Lvy League». *Business Week* (November 29). Retrieved December 3, 2012, from http://www.business_week.com/magazine/content/12_50/b4062038784589.htm.
4. Deem, R., K.H. Mor. and L. Lucas, 2008. «Transforming Higher Education in Whose Image? Exploring the Concept of the» *Word-Class «University in Europe and Asia»*. *Higher Education Policy* 21 (1):83-87.
5. Khoon, K.A.,R Shukor, O. Hassan, Z. Saief, A. Hamzah, and R. Ismail. 2012 «Hallmark of a Word – Class University» *College Student Journal* (December, 2012).
6. 2012 «The Challenge of Building World – Class Universities» in the *World Class University and Ranking: Aiming Beyond Status*, ed. J. Sadlak and N.C. Liu. Bucharest: UNESCO – CEPES.
7. Cookson, 2007 «Universities Drive Biotech Advancement». *Financial Times Europe*, May 7,3.
8. Perry, N. and D. Sherlock. 2008. *Quality Improvement in Adult Vocational Education and Training: Transforming Skills for the Zlobal Economy*. London: Kogan Page.

9. Liu, N.C., and L. Liu. 2012. «University Rankings in China». *Higher Education in Europe* 30 (2, July):217-28.
10. SJTU (Shanghai Jiao Tong University) 2011. *Academic Ranking of World Universities 2011*. Retrieved September 30, 2011 from [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.arvu.org/rank 2011/ER 2011. Htm>.
11. SJTU (Shanghai Jiao Tong University). 2012. *Academic Ranking of World Universities 2012*. Retrieved September 28, from – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.arwu.org/rank 2012/ EN 2012. htm>.

References

1. «A World-Class Country without World-Class Universities» (2010). *Academe* 90. : <http://www.aaup.org/AAUP/pubsres/academe/2010/JF/Feat/altb.htm>
2. «A World-Class Country without World-Class Higher Education: India's 21 st Century Dilemma» (2011). *International Higher Education* (40, Summer): 18-20 Retrieved April 10, 2011, from. : http://www.bc.edu/bc_org/soe/cihe/newsletter/ihe_pdf/ihe40.pdf
3. *Business Week* (2012). «The Dangerous Wealth of the Ivy League». *Business Week* (November 29). Retrieved December 3, 2012, http://www.businessweek.com/magazine/content/12_50/b4062038784589.htm.
4. Deem, R., Mor, K.H. and Lucas, L. (2008). «Transforming Higher Education in Whose Image? Exploring the Concept of the» World-Class «University in Europe and Asia». *Higher Education Policy* 21 (1):83-87.
5. Khoon, K.A., Shukor, R., Hassan, O., Salef, Z., Hamzah, A., and Ismail, R. (2012) «Hallmark of a World – Class University» *College Student Journal* (December, 2012).
6. «The Challenge of Building World – Class Universities» in *The World Class University and Ranking: Aiming Beyond Status*, ed. J. Sadlak and N.C. Liu. Bucharest: UNESCO – CEPES (2012).
7. Cookson (2007) «Universities Drive Biotech Advancement». *Financial Times Europe*, May 7, 3.
8. Perry, N., and Sherlock, D. (2008). *Quality Improvement in Adult Vocational Education and Training: Transforming Skills for the Global Economy*. London: Kogan Page.
9. Liu, N.C., and Liu, L. (2012). «University Rankings in China». *Higher Education in Europe* 30 (2, July):217-28.
10. SJTU (Shanghai Jiao Tong University) (2011). *Academic Ranking of World Universities 2011*. Retrieved September 30, 2011 : <http://www.arvu.org/rank 2011/ER 2011. Htm>.
11. SJTU (Shanghai Jiao Tong University) (2012). *Academic Ranking of World Universities 2012*. Retrieved September 28 : <http://www.arwu.org/rank 2012/ EN 2012. htm>.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Боголіб Тетяна Максимівна, доктор економічних наук, професор
вул. Можайська, 4 кв. 3, м. Переяслав-Хмельницький, обл. Київська, 08400
e-mail: bogolib60@mail.ru

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Боголіб Татьяна Максимовна, доктор экономических наук, профессор
ул. Можайская, 4 кв. 3, г. Переяслав-Хмельницкий, обл. Киевская, 08400
e-mail: bogolib60@mail.ru

DATA ABOUT THE AUTHOR

Tetiana Maksymivna Bogolib, Doctor of Science, Economics, Professor
Mozhayska Street, 4, apt. 3, Pereyaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Region, 08400
e-mail: bogolib60@mail.ru

УДК 811.161.2'276.6:33(091)

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЛЕКСИКИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ДІЙ ТА ПРОЦЕСІВ

Навальна М.І.,
Спис О.А.

У статті проаналізовано етапи формування економічної лексики української мови від праслов'янського періоду і часу Київської Русі до тепер, досліджено, що активними були процеси торгівлі, обміну, платежів; наголошено, які лексеми на позначення економічних понять функціонують на сучасному етапі.

Дослідження є першою спробою комплексного лексико-семантичного аналізу історичних аспектів дієслів на позначення економічних дій та процесів. Визначено параметри та місце цих дієслів у лексичній системі української мови, їхні зв'язки з дієсловами інших лексико-семантичних груп, виділено тематичні групи, проаналізовано процеси у словотворі дієслівних одиниць, зміни в семантичній структурі давніх лексем.

Методи дослідження зумовлені необхідністю повного і всебічного аналізу мовного матеріалу. Для досягнення поставленої мети було використано метод лінгвістичного спостереження та описовий методи.